

ЛІТЕРАТУРА

1. Оборотов Ю. Н. О понятии «устойчивость государства» / Ю. Н. Оборотов // Визначальні тенденції генезису державності і права : зб. наук. праць. – О. : Фенікс, 2007. – 120 с.
2. Головаха Е. И. Постсоветская аномия: особенности выхода из состояния аномической деморализованности в России и на Украине / Е. И. Головаха, Н. В. Панина // Общественные науки и современность. – 2008. – № 6. – 136 с.
3. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин ; худ.-оформ. Д. Гапчинский. – Х. : Фолио, 1999. – 607 с.
4. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Эмиль Дюркгейм. – М. : Наука, 1991. – 576 с. – («Социологическое наследие»).
5. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Роберт Мертон. – М. : Хранитель, 2006. – 873 с.
6. Крижанівський А. Ф. Правовий порядок в Україні : витоки, концептуальні засади, інфраструктура : [моногр.] / А. Ф. Крижанівський. – О. : Фенікс, 2009. – 504 с.
7. Питання Міжвідомчого координаційного штабу з питань безпеки та правопорядку : Указ Президента України від 14.02.2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 4. – Ст. 359. (втратив чинність).
8. Про схвалення Інтегрованої концепції забезпечення безпеки і правопорядку під час підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 71. – Ст. 2395.
9. Деякі питання забезпечення безпеки і правопорядку під час підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 листопада 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3392.
10. Про Координаційний штаб з питань безпеки та правопорядку під час підготовки і відзначення в Україні 1025-річчя хрещення Київської Русі : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 44. – Ст. 21.

Н.В. Атаманова,

кандидат юридичних наук, доцент,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Досліджуючи проблему правових відносин у Запорозькій Січі, слід вказати на те, що важливе місце у житті українського народу, який потерпав від панського гніту на території середнього і нижнього Подніпров'я, Лівобережжя мало формування звичаєвого права. Вільні селяни, які називали себе козаками, починали формувати свої права, за якими вони будуть жити і які будуть для них зручними у регулюванні общини. Виникло навіть нове поняття – «козацьке право» – сукупність правових звичаїв, більшість з яких склалася в Запорозькій Січі. На сьогодні звичаєве право запорозьких козаків залишається мало дослідженим.

Розкриття традицій судочинства і правовідносин стало однією з найактуальніших тем в працях багатьох істориків, серед яких слід відзначити: О. Кістяківського, який підготував до друку і видав «Права, по которим судится малоросійський народ» – кодекс права України-Гетьманщини; І. Теліченка, який дав короткий огляд тих джерел права, що застосовувались українськими судами в XVII–XVIII ст.; Д. Міллера, який описав причини, хід та наслідки проведеної гетьманом К. Розумовським в 1760–1763 роках судової реформи; О. Лазаревського, який описує суспільний і політичний устрій Запорозької Січі в XVII–XVIII ст. та дає критичну оцінку діяльності козацьких судів; Р. Лашенка, який у своїх «Лекціях по історії українського права» подає загальну характеристику джерел права, що діяли в Запорозькій Січі; І. Черкаського, який зібрав цікавий фактичний матеріал про судоустрій і судочинство Лівобережної України.

Метою науково-дослідної роботи є аналіз та загальна характеристика правових відносин і судочинства у Запорозькій Січі.

Серед джерел права на українських землях у XIV–XVIII ст. помітне місце належало нормам звичаєвого права. Вони виникали та формувалися в процесі еволюції господарсько-побутових відносин та спиралися на загальноприйняті «давні» норми поведінки, що були вироблені за різних обставин. Козацьке звичаєве право представляє собою систему звичаєвих норм, переважна більшість яких сформувалась на Запорозькій Січі. На основі цієї системи базувалась структура й діяльність військово-адміністративних і судових органів, регулювались питання земельних, майнових, особистих відносин. Найдовше і в найбільш традиційних формах звичаї на Запоріжжі проіснували там, де населення дотримувалося «подлуг старожитних и старейших обичаев» [4, с. 35]. На думку відомого дослідника кодифікації права України А. Ткача, норми звичаєвого права діяли упродовж усього XVII і XIX ст. ст. [7, с. 88].

Особливістю козацького права було утвердження свободи від феодальних повинностей та податків. Його матеріальною основою стали специфічні суспільно-економічні відносини, що склалися в Запорізькій Січі, а юридичним джерелом – норми давньоруського права, пристосовані до конкретно-історичних умов, норми звичаєвого права українського народу та запозичення з правових норм і традицій інших народів.

Характерними рисами звичаєвого права були: корпоративність, переважання публічного права, усна форма вираження, відсутність поділу на галузі, консерватизм, обрядовість, досить суворі (переважно тілесні) покарання, широке застосування смертної кари тощо.

Цілком очевидно, що основою формування козацького права стало звичаєве право, пристосоване до умов життя січового лицарства. Оскільки запорожці були насамперед воїнами, норми військового права проявлялись у формі звичаїв: проведення козацької ради, прийняття до товариства нових осіб, організація військових походів. Так, наприклад, новому козакові, що вступав до війська, на зібранні інших козаків – майбутніх товаришів – курінний отаман відводив місце у 3 аршини завдовжки і 2 завширшки, пояснюючи: «Ось тобі й домовина, а як умреш, то робимо ще коротшу». Запорожець одержував нове ім'я, котре мало відверто брутальний характер, чим висловлювалося повне презирство до світу, який він покидав [3, с. 27].

А. Скальковський зазначає, що «запорожці не мали ніяких письмових законів; військові суди вирішували справи, керуючись здоровим глуздом і давніми звичаями, а у важких випадках судді радилися з кошовим та з іншими старшинами» [5, с. 83].

Аналіз документів свідчить, що козацьке право було корпоративним правом. Воно захищало військово-політичну організацію запорізького козацтва, але встановлювало різний правовий статус окремих груп населення на Запоріжжі.

Козацьке право визначається не лише як звичаєве, а й національне. Воно майже не знало впливу права польського, російського, татарського. Козацькому праву притаманна обрядовість. Це спостерігається в організації військових походів, обранні на посаду, у побуті козаків тощо [2, с. 16].

За змістом звичаєве право Запорозької Січі поділялося на публічне і приватне. Публічне право козаків – це певний військовий статут, що регулював найважливіші суспільні відносини запорозької громади, а саме: військово-адміністративний устрій (порядок виборів, функціонування органів влади та управління), військові справи, порядок володіння й користування землею, угіддями, спільним нерухомим і рухомим майном, порядок судочинства, встановлював відповідальність за злочини тощо.

У звичаєвому праві запорожців не існувало різниці між кримінальним і цивільним правопорушенням. Під поняттям злочину ними розумілася шкода, заподіяна життю, здоров'ю, майну, честі або всьому запорізькому товариству.

Покарання у козаків були досить суворі. Це було зумовлено військовим устроєм життя запорожців. Дослідник козацтва Д. І. Яворницький зазначав, що, незважаючи на суворість, а інколи й нещадність норм звичаєвого права козаків, у ньому була «чесність велика» [7, с. 150].

Покарання в Запорозькій Січі були публічними. Інтереси самої общини голоували над особистими інтересами. Це впливало із усвідомлення її членами того, що твердість і цілісність общини прямо залежать від обмеження особистого свавілля й егоїстичних поглядів кожного. Саме тому, визначаючи вид покарання, в першу чергу звертали увагу на цінність порушеного права і спричинену шкоду [1, с. 10].

На сучасному етапі дослідження проблеми до особливостей козацького права можна віднести його загальну рису – суворість. Запорожці поблажливо ставилися до минулого осіб, які прагнули записатися в козаки, але за порушення запорозьких порядків встановлювали суворі покарання: смертну кару (як просту, так і кваліфіковану), тілесні покарання, вигнання злочинців за межі Запорозьких Вольностей. Що стосується форми козацького права, то загальновідомим є положення про те, що запорозькі козаки не мали писаних законів і діяли виключно на підставі «стародавніх звичаїв, словесного права і здорового глузду» [6, с. 19].

Таким чином, вся процедура, від розслідування злочину до винесення вироку, зокрема й вибір покарання, у Запорозькій Січі базувалася винятково на звичаєвому праві. Причини козацьких правових традицій і відсутності писаних норм права були такими: історія запорозьких козаків мала незначний історичний період, впродовж якого вони не встигли звичаєве право систематизувати і оформити у письмовій формі; життя козаків минало у походах і війнах, що не сприяло розробленню нормативно-правових актів; запорожці не бажали ймовірного обмеження наявних прав і привілеїв писаними законами.

Таким чином, проаналізувавши особливості судочинства періоду Запорізької Січі XVI – першої половини XVIII ст., необхідно визначити історичні аспекти правових відносин запорожців: козацька рада починає виступати і як законодавчий орган; характерною рисою звичаєвого права запорожців була його обрядовість; архітектоніка правових норм була недостатньо розвиненою, а це в свою чергу призводило до певних непорозумінь; характерною рисою козацького права була його суворість та консерватизм; усна форма вираження правових норм; корпоративність; домінуюча роль “публічного права”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грозовський І. Козацьке право / І. М. Грозовський // Право України – 1997. – № 6. – С. 10.
2. Грозовський І. Звичаєве право Запорізької Січі / І. М. Грозовський // Радянське право. – 1991. – № 10. – С. 16.
3. Івановська О. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект. / О. П. Івановська. – К. : ТОВ «УВПК Ек-сОб», 2002. – 264 с.
4. Михайленко П. Суды и наказания в Сечи Запорожской / П. П. Михайленко // Іменем закону. – 1993. – № 34. – С. 35.
5. Скальковський А. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького: историческая литература / А. О. Скальковський. – Дніпропетровськ : Січ, 2003. – 678 с.
6. Смолій В. Українська козацька держава / В. А. Смолій // Історія України. – 1996. – № 4. – С. 19.
7. Яворницький Д. Історія Запорозьких козаків / Д. І. Яворницький. Т.1. – К. : Наукова думка, 1990.

В.Д. Берназ,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

Інститут національного та міжнародного права

Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

ДЕТЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ СЛІДЧОЇ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року № 198-VIII органами досудового розслідування, на ряду зі слідчими підрозділами являються також підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі НАБУ).

Згідно до статті 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, які є державними службовцями.

Таким чином, детективи НАБУ одержали повноваження слідчого, які передбачені КПК України та права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність відповідно до Закону України «Про ОРД», а також ряд нових повноважень, котрі притаманні тільки детективам НАБУ.